

แนวทางเวชปฏิบัติการรักษาผู้ป่วยโรคภูมิแพ้ทางเดินหายใจส่วนต้น (Allergic rhinitis)

ค.บ.ส.อ. บึงนาราง ปี ๒๕๖๑

คำจำกัดความโรค

โรคภูมิแพ้ทางเดินหายใจส่วนต้น

การแพทย์แผนปัจจุบัน

ทางการแพทย์แผนปัจจุบัน คือ โรคจมูกอักเสบจากภูมิแพ้ หมายถึง โรคที่มีความผิดปกติของระบบภูมิคุ้มกันของร่างกายชนิดที่มีอาการแสดงทางจมูก เกิดหลังจากได้รับสารก่อภูมิแพ้เข้าไป แล้วเกิดการอักเสบของเยื่อจมูก ทำให้เกิดอาการคัน น้ำมูกไหล จาม และ คัดจมูก ตั้งแต่บ่อย จนถึงเป็นมาก

การแพทย์แผนไทย

ทางการแพทย์แผนไทยไม่ได้กล่าวถึงโรคภูมิแพ้โดยตรง แต่มีกลุ่มอาการที่เกี่ยวกับระบบคอเสมหะ ซึ่งมักมีอาการ คันจมูก จาม คัดจมูก น้ำมูกใส ไม่มีไข้ และมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของอากาศ กระทบร้อน กระทบเย็น กลิ่นคาวบูหรือและน้ำหอม สัมผัสเกสรดอกไม้ ขนสัตว์ ฝุ่น ไรฝุ่น เป็นต้น ทำให้มีอาการคอเสมหะกำเริบ และสิ่งสกปรกกาฬการ โดยเฉพาะในตอนเช้า ส่วนใหญ่มักเรียกอาการเหล่านี้ว่า หวัดแพ้อากาศ

เกณฑ์คัดกรองเข้ารับการรักษา

1. ผู้ป่วยมีอาการทางจมูก ได้แก่ คันจมูก จาม คัดจมูก และ น้ำมูกมีสีใส
2. มีอาการน้อยกว่า ๔ วันต่อสัปดาห์หรือมีอาการติดต่อกันน้อยกว่า ๔ สัปดาห์
3. ไม่มีใช้หายใจปกติ

เกณฑ์การส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน

๑. เห็น้อยหอบ หายใจลำบาก หรือมีภาวะพร่องออกซิเจน
๒. อุณหภูมิ ≥ 38.5 องศาเซลเซียส
๓. เลือดกำเดาไหล
๔. หายใจทางจมูกไม่ได้ น้ำมูกสีเหลือง/เขียวข้น หูอื้อ ปวดหู หนองน้ำหนวก ปวดบริเวณหน้าผากและโหนกแก้ม
๕. พบภาวะแทรกซ้อน เช่น ปวดศีรษะอย่างรุนแรง หรืออาการอื่นๆตามดุลยพินิจของแพทย์ผู้ทำการรักษา

การตรวจวินิจฉัย

การแพทย์แผนไทย

๑. การซักประวัติ

การซักประวัติและวิเคราะห์โรคทางการแพทย์แผนไทยในโรคภูมิแพ้ทางเดินหายใจส่วนต้นต้องถามอาการและอาการแสดงที่สอดคล้องกับโรคดังกล่าว ดังนั้นต้องคำนึงถึงช่วงเวลา ฤดูกาล ปัจจัยหรือสิ่งกระตุ้นที่ทำให้มีอาการกำเริบมากขึ้นเพื่อให้นำไปสู่การหาสาเหตุของโรคและสามารถนำไปสู่การรักษาได้อย่างถูกต้องทั้งนี้ต้องวิเคราะห์สมุฏฐานที่มีความสำคัญของโรคดังกล่าวตามตารางดังต่อไปนี้

ข้อมูล	เหตุผล
ธาตุเจ้าเรือน	เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ว่าธาตุเจ้าเรือนของผู้ป่วย - โรคภูมิแพ้ทางเดินหายใจส่วนต้นมักเกิดในกลุ่มของผู้ที่มีธาตุน้ำ (ธาตุน้ำ) เป็นเจ้าเรือนจะกระทำโทษที่รุนแรงกว่าผู้ที่มีธาตุเจ้าเรือนอื่นๆ
ธาตุสมมูลฐาน	เพื่อให้ทราบสมมูลฐานการเกิดโรคอาการภูมิแพ้ทางเดินหายใจส่วนต้นมักมีน้ำมูก จามบ่อยๆ คัดจมูก และคันจมูก อาจสัมพันธ์กับธาตุน้ำ (ธาตุน้ำ) ได้แก่ สังขานิกา พิกการ มีอาการน้ำมูกไหลทำให้หายใจไม่สะดวก อาการแสดงทางคอเสมหะ ทำให้มีเสมหะ ในลำคอถึงจมูก (คอเสลด)
ยุคสมมูลฐาน	เพื่อใช้ร่วมในการประเมินอาการของผู้ป่วยว่าฤดูกาลใดที่เริ่มมีอาการเจ็บป่วย มีอาการกำเริบของโรคสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศหรือไม่ - เนื่องจากฤดูหนาว(เหมันตฤดู) พิกัดเสมหะเป็นสมมูลฐานของธาตุน้ำ (ธาตุน้ำ) ที่ จะกระทำให้อาการของโรคภูมิแพ้ทางเดินหายใจส่วนต้นมีความรุนแรงขึ้น
อายุสมมูลฐาน	เพื่อดูอายุของผู้ป่วยซึ่งอาจเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดโรค - ช่วงอายุ ๐-๑๖ ปีพิกัดเสมหะเป็นช่วงอายุที่เสมหะเป็นเจ้าสมมูลฐาน ส่งผลให้อาการรุนแรงขึ้น
กาลสมมูลฐาน	เพื่อใช้ร่วมในการประเมินอาการของผู้ป่วยว่าช่วงเวลาใดมีอาการเจ็บป่วยหรือการกำเริบของโรคมีความสัมพันธ์กับเวลาหรือไม่ - ช่วงเวลา ๐๖.๐๐-๑๐.๐๐ น. และ ๑๘.๐๐-๒๒.๐๐ น. เป็นช่วงที่ธาตุน้ำ (ธาตุน้ำ) พิกัดเสมหะกระทำโทษส่งผลให้โรคภูมิแพ้ทางเดินหายใจส่วนต้นมีอาการกำเริบขึ้น
ประเทศสมมูลฐาน	เพื่อใช้ร่วมประเมินอาการของผู้ป่วยว่าถิ่นที่อยู่อาศัยหลักมีความสัมพันธ์กับอาการเจ็บป่วยหรือไม่ - ผู้ที่อาศัยอยู่ในลักษณะภูมิประเทศแบบที่เป็นน้ำเค็ม มีโคลนตม ชื้นแฉะ เช่น ชายทะเล(ประเทศหนาว)ธาตุน้ำ (ธาตุน้ำ)พิกัดเสมหะกระทำโทษทำให้โรคภูมิแพ้ทางเดินหายใจส่วนต้นกำเริบมากขึ้น
มูลเหตุการเกิดโรค ๘ ประการ	เพื่อให้ทราบสาเหตุและความสัมพันธ์ของโรคซึ่งอาจจะทำให้โรคกำเริบมากขึ้นเช่น กระทบร้อน-เย็น การอดนอน ทำงานเกินกำลัง พักผ่อนไม่เพียงพอ เป็นต้น

๒. การตรวจร่างกาย

๑) การประเมินลักษณะทั่วไป

- คูสีหน้าผู้ป่วยไม่สดชื่น
- อาจพบผิวน้ำขุ่นใต้ขอบตามีสีคล้ำ

๒) การตรวจ : ดู คลำ เคาะ ฟัง

- ดูพบน้ำมูกสีเขียว อาจมีเยื่อจมูกบวมแดงเล็กน้อย
- คลำ/สัมผัส บริเวณหน้าผาก ไม่พบความร้อน
- เคาะบริเวณหน้าผาก หัวคิ้วและโหนกแก้มทั้งสองข้าง ไม่เจ็บ
- ฟัง ปอดไม่พบความผิดปกติ

การรักษาและการฟื้นฟูสภาพ

การแพทย์แผนไทย

๑. การรักษาด้วยยาสมุนไพร

อาการจมูกอักเสบจากภูมิแพ้ที่มีน้ำมูกจามบ่อยๆ คัดจมูกและคันจมูกเป็นอาการทางอาโปธาตุ(ธาตุน้ำ)ตำรับยาที่ใช้มักเป็นกลุ่มยารสร้อนเป็นหลัก

๑.๑ ยาสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติพ.ศ. ๒๕๕๘ ที่ใช้ในการรักษาโรคดังกล่าวต่อไปนี้

ตำรับ	รส/สรรพคุณ	ขนาด วิธีใช้	ข้อห้าม ข้อควรระวัง
ปราบชมพูทวีป	รสร้อน บรรเทาอาการหวัดใน ระยะแรกและอาการ เนื่องจากการแพ้อากาศ	รับประทานครั้งละ ๓/๕๐ มิลลิกรัม - ๑.๕ กรัม วันละ ๔ ครั้งก่อนอาหารและ ก่อนนอน	ข้อห้าม - ห้ามใช้เมื่อพบ ภาวะแทรกซ้อนจากการแพ้ อากาศเช่น ไช้นัสอักเสบ หรือ ติดเชื้อจากแบคทีเรียซึ่งจะมี อาการเจ็บบริเวณไซนัส ไข้สูง น้ำมูกและเสมหะเขียว - ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ที่มีใช้ เด็ก ข้อควรระวัง - ควรระวังการบริโภคในผู้ป่วย โรคความดันโลหิตสูงโรคหัวใจ ผู้ป่วยโรคแผลเปื่อยเพปติก และกรดไหลย้อนเนื่องจากเป็น ตำรับยารสร้อน อาการไม่พึงประสงค์ - แสบร้อนยอดอก
ประสะเปราะใหญ่	รสร้อนสุขุม ถอนพิษไข้ตานซางสำหรับ เด็ก - หมายถึง ด้วยหลัก ในตำรับนี้คือ เปราะหอมซึ่งมีรส ร้อน หอมเผ็ด เล็กน้อย - มีสรรพคุณ ขับลมในลำไส้ให้ ผาย เรอ ช่วยกระจาย เลือดลมให้เดิน สะดวกบรรเทา อาการหวัด	ชนิดผงและชนิดเม็ด เด็กอายุ ๑ - ๕ ขวบ รับประทานครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม-๑ กรัมละลายน้ำ กระสายยา ทุก ๓-๔ ชั่วโมง น้ำกระสายยาที่ใช้ คือ น้ำดอกไม้มเทศหรือน้ำสุก ชนิดเม็ดและชนิดแคปซูล เด็กอายุ ๖-๑๒ ปีรับประทาน ครั้งละ ๑ กรัมทุก ๓-๔ ชั่วโมง	ข้อควรระวัง - ควรระวังในการรับประทาน ร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือด เป็นลิ่ม (anticoagulant) และ ยาต้านการจับตัวของเกล็ด เลือด (antiplatelets) - ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่ แพ้และองเกสรดอกไม้ - ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่า เป็นไข้เลือดออกเนื่องจากอาจ บดบังอาการของไข้เลือดออก - หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน ๓ วันแล้วอาการไม่ดีขึ้นควร ปรึกษาแพทย์

ตำรับ	รส/สรรพคุณ	ขนาด วิธีใช้	ข้อห้าม ข้อควรระวัง
จันทน์ลีลา	รสขมสุขุมหอมร้อน บรรเทาอาการไข้ตัวร้อน ใช้เปลี่ยนฤดู	ชนิดผง ผู้ใหญ่รับประทานครั้งละ ๑-๒ กรัมละลายน้ำสุก ทุก ๓-๔ ชั่วโมงเมื่อมีอาการ เด็กอายุ ๖-๑๒ ปีรับประทาน ครั้งละ ๕๐๐ มิลลิกรัม-๑ กรัม	ข้อควรระวัง - ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัย ว่าเป็นไข้เลือดออกเนื่องจาก อาจบดบังอาการของ ไข้เลือดออก - หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน ๓ วันแล้วอาการไม่ดีขึ้นควร ปรึกษาแพทย์
ตรีผลา	รสเปรี้ยวฝาดหวาน บรรเทาอาการไอขับ เสมหะ	ชนิดผง รับประทานครั้งละ ๑-๒ กรัม ชงน้ำร้อนประมาณ ๑๒๐ - ๒๐๐ มิลลิลิตรทิ้งไว้ ๓ - ๕ นาที ดื่มในขณะยังอุ่นเมื่อมีอาการไอ ทุก ๔ ชั่วโมง ชนิดเม็ดชนิดลูกกลอนและชนิด แคปซูล รับประทานครั้งละ ๓๐๐ - ๖๐๐ มิลลิกรัม เมื่อมีอาการไอ วันละ ๓-๔ ครั้ง	ข้อควรระวัง - ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่ ท้องเสียง่าย อาการไม่พึงประสงค์ - - ท้องเสีย

๑.๒ ยาตำรับปรุงเฉพาะราย

เป็นการใช้ยาตามภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและเป็นแพทย์พื้นบ้านที่มีอยู่ในตำราหรือในท้องถิ่นที่มีการใช้ต่อกันมาโดยพิจารณาตามอาการและการวินิจฉัยโรคของผู้ป่วยแต่ละรายดังนี้

ตำรับ/สมุนไพร	วิธีใช้	เหตุผล
ใบกระเพราแดง	ตำคั้นเอาน้ำผสมกับน้ำผึ้ง เกลือ (เหล้าโรง ๓-๕ หยด)รับประทาน วันละครั้ง ติดต่อกัน ๑-๒ สัปดาห์	ทำให้ทางเดินหายใจสะดวกเพิ่มความอบอุ่นให้กับร่างกาย
ขิง + กระเทียม+หอมแดง	นำสมุนไพรสดทั้ง ๓ ชนิด โขลกรวมกัน คั้นเอาน้ำ ผสมน้ำผึ้งและน้ำมะนาว เล็กน้อย ดื่มวันละ ๒ ครั้งเช้า-ก่อนนอนติดต่อกัน ๑-๒ สัปดาห์	ทำให้ทางเดินหายใจสะดวก บรรเทาอาการคัดจมูก ขับเสมหะ
ว่านหอมแดงหรือหัวหอมแดง	ว่านหอมแดง หรือ หัวหอมแดงสด ๑-๒ หัว ทูบพอแหลกห่อด้วยผ้าขาวบางวางไว้บนตำแหน่งกระหม่อมหรือหน้าผาก	ทำให้ทางเดินหายใจสะดวก บรรเทาอาการน้ำมูกไหล
ว่านหอมแดง+เปราะหอม	ว่านหอมแดงและเปราะหอมสด๑-๒ หัว ทูบพอแหลกห่อด้วยผ้าขาวบางวางไว้บนตำแหน่งกระหม่อมหรือหน้าผาก	ทำให้ทางเดินหายใจสะดวกบรรเทาอาการน้ำมูกไหล

***หมายเหตุ การใช้ยาปรุงเฉพาะรายสัดส่วนปริมาณขึ้นกับดุลยพินิจของแพทย์

๒. การอบสมุนไพร เพื่อบรรเทาอาการคัดจมูกช่วยให้หายใจโล่ง โดยใช้สูตรการอบสมุนไพรแบบทั่วไป สามารถเพิ่มหรือลดสัดส่วนสมุนไพร ในกลุ่มที่มีสาระสำคัญออกฤทธิ์เป็นน้ำมันหอมระเหย ช่วยให้หายใจสะดวกได้แก่ ว่านหอมแดง เปราะหอมผิวมะกรูด และกลุ่มที่มีสาระสำคัญในการต้านฮีสตามีน ได้แก่ ไพลทั้งนี้ ให้เหมาะสมกับอาการของผู้ป่วยแต่ละรายและขึ้นอยู่กัดุลยพินิจของแพทย์

คำแนะนำในการปฏิบัติตัวเพื่อการส่งเสริมป้องกันและฟื้นฟูสภาพ

- งดอาหารแสลง หรือหลีกเลี่ยงน้ำเย็น ผัก ผลไม้และอาหารสดเย็น หวานจัด มันจัด ขมจัด เพราะจากกระตุ้นให้เสมหะกำเริบมากขึ้น
- หลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดโรค เช่น การกระทบร้อน กระแทบเย็น การทำงานเกินกำลัง พักผ่อนไม่เพียงพอ เป็นต้น
- หลีกเลี่ยงปัจจัยหรือสิ่งกระตุ้น เช่น ควันธูป ฝุ่นละออง ควัน เกสรดอกไม้ ไรฝุ่น เป็นต้น
- รักษาร่างกายให้อบอุ่นอยู่เสมอ เช่น สวมใส่ เสื้อผ้าที่ติดคอที่หน้าอกให้อบอุ่น

๕. ควรดื่มน้ำอุ่นเพื่อเพิ่มความอบอุ่นของร่างกายหรือสมุนไพรที่มีรสร้อนสุขุมเช่น น้ำขิง กระเพรา เพื่อลดเสมหะ และทำให้ระบบทางเดินหายใจสะดวก
๖. ไม่ควรอาบน้ำ หรือสระผมด้วยน้ำเย็นเกินไปหรืออาบน้ำตอนตึกโดยเฉพาะเวลาที่อากาศเย็น
๗. บริหารร่างกายด้วยฤาษีตัดตน เช่น ท่าเทพนม ท่านอนหงายผายปอด ท่าดำรงกายอายุยืน เพื่อเป็นการฝึกลมหายใจเป็นต้น

การประเมินและติดตามผลการรักษา

ติดตามผลการรักษาโดยนัดเพื่อประเมินอาการและอาการแสดงตามเกณฑ์การรักษาเพื่อดูว่าอาการดีขึ้นหรือไม่ด้วยการซักประวัติที่สัมพันธ์กับอาการของโรคเช่น น้ำมูก คัดจมูก จามรวมถึงความถี่ลดลงหรือไม่เมื่อรักษาด้วยการแพทย์แผนไทยภายใน ๒ สัปดาห์แล้วอาการไม่ดีขึ้นให้แพทย์ประเมินเพื่อทำการส่งต่อผู้ป่วยอย่างถูกต้อง

ที่มา : คู่มือแนวทางเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในคลินิกบริการการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกแบบครบวงจร กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์

ลงชื่อ.....**วราภภา**..... ผู้จัดทำ

(นางสาววราภภา น้อยเกิด)

ตำแหน่งแพทย์แผนไทย

ลงชื่อ..........ประธาน คลสอ. บึงนาราง

(นายพนม ปทุมสุติ)

ผู้อำนวยการโรงพยาบาลโพทะเล

รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการโรงพยาบาลบึงนาราง

แนวทางเวชปฏิบัติการดูแลรักษาผู้ป่วยโรคภูมิแพ้ทางเดินหายใจส่วนต้น (Allergic rhinitis)

คบสอ.บึงนาราง ปี ๒๕๖๑

